

بسم الله الرحمن الرحيم

روزنامه نگاری سایبر

جامعه اطلاعاتی و آزادی بیان

دکتر یونس شکرخواه

یونس شکرخواه

روزنامه‌نگاری سایبر

جامعه اطلاعاتی و آزادی بیان

● قیمت ۳۵۰۰۰ ریال ● حروفچینی و صفحه‌آرایی: رحیم اخباری

● چاپ اول، تهران ● تعداد ۲۰۰۰ ● چاپخانه و لیستوگرافی کانون

شابک ۹۶۴-۹۵۸۹-۴۲۸ ISBN 964-9589-428

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است Printed in Iran

شکرخواه، یونس، ۱۳۳۶-

روزنامه‌نگاری سایبر: جامعه اطلاعاتی و آزادی

بیان / یونس شکرخواه- تهران: ثانیه، ۱۳۸۴

[۳۶۰] ص: مصور، جدول- (علوم ارتباطات روزنامه‌نگاری)

ISBN 964-9589-428 ۳۵۰۰۰ ریال:

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

ص.ع. به انگلیسی: Cyber Journalism

کتابنامه. نمایه.

۱. روزنامه‌نگاری الکترونیکی. ۲. جامعه اطلاعاتی.

۳. تکنولوژی اطلاعات. ۴. آزادی مطبوعات. الف. عنوان.

ب. عنوان: جامعه اطلاعاتی و آزادی بیان.

ش ۸۵ / ۴۷۸۴ PN ۷۰ / ۴

۸۴-۲۳۵۹۹ م

کتابخانه ملی ایران

تهران، سعادت‌آباد، خیابان علامه جنوبی، روبروی دانشگاه

علامه طباطبائی، خیابان ۲۶ شرقی، پلاک ۱۰۷

انتشارات ثانیه، تلفن: ۰۹۱۲۳۰۹۵۴۵۱

فهرست کلی

فصل اول - دور اندیشی ارتباطی	۲۳
فصل دوم - جامعه اطلاعاتی	۳۳
فصل سوم - مفهوم روزنامه نگاری سایر	۷۱
فصل چهارم - انواع روزنامه نگاری سایر	۹۳
فصل پنجم - کیوسک های ماهواره ای	۱۲۷
فصل ششم - آینده روزنامه نگاری	۱۵۷
فصل هفتم - بلاگ چیست؟	۱۷۷
فصل هشتم - آزادی بیان	۱۹۳
پیوست ها	۲۳۵

فهرست

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه.....
۲۳	فصل اول - دور اندیشی ارتباطی.....
۲۵	ماهیت و گونه های روزنامه نگاری سایر؛ پیش درآمد.....
۲۹	همگرایی رسانه ای.....
۳۳	فصل دوم - جامعه اطلاعاتی.....
۳۴	گفتمان شکل دادن به ساخت واقعیت.....
۳۵	هفت مرحله تنوری های ارتباطی.....
۳۷	آسیب دیدگی گفتمان شکل دادن به ساخت واقعیت.....
۳۹	جامعه اطلاعاتی؛ سابقه، عناصر، اصول و سازه ها.....
	الف: مرور دیدگاهها / ب. عناصر و اصول جامعه اطلاعاتی / ج. سازه های جامعه اطلاعاتی
۵۳	مراحل تحول مفهوم آزادی بیان.....
۶۱	نظام های رسانه ای، بسوی آرای صاحب نظران.....
۷۱	فصل سوم - مفهوم روزنامه نگاری سایر.....
۷۲	روزنامه نگاری سایر و میزهای آن با روزنامه نگاری سنتی و آنلاین ژورنالیسم.....
	موج سوم در نشر آنلاین / ژورنالیسم؛ انقلاب در راه / مخاطبان آنلاین /
	روزنامه نگاری شهروند / اتاق خبر آینده / سایت های آنلاین و رسانه های سنتی /
	روزنامه نگاری سایر؛ کانال تازه

فصل چهارم - انواع روزنامه نگاری سایر ۹۳

روزنامه نگاری مبتنی بر حاشیه نگاری: ۹۳

روزنامه نگاری مبتنی بر منبع نامحدود: ۹۴

روزنامه نگاری فراسازگارانه: ۹۴

شش سطح دوسویه گی در روزنامه نگاری سایر ۹۷

سه نوع تعامل در روزنامه نگاری سایر ۱۰۰

مزایای روزنامه نگاری سایر ۱۰۶

آزادی از زمان و مکان / نزدیک بودن و بی واسطه گی / پارادایم دوسویه گی / فرامتن و

ادبیات جهانی / واژه ها / بایانی و جنبه تکمیلی متن / گرافیک متحرک، صدا و تصویر /

پیکر بندی محتوا / شخصی شدن / نسل ها و کادرها / توزیع افقی و بدون سلسله

مراتب / گرد آوری و توزیع ویژه

فصل پنجم - کیوسک های ماهواره ای ۱۲۷

جهان در میانه انقلاب ۱۳۰

جوامع کش گر و جهانی سازی ۱۳۲

جامعه اطلاعاتی و روزنامه نگاری سایر ۱۳۴

کفرانس های منطقه ای برای جامعه اطلاعاتی ۱۳۷

حاکمیت اینترنت ۱۴۱

اجلاس سران جهان درباره جامعه اطلاعاتی ۱۴۹

فصل ششم - آینده روزنامه نگاری ۱۵۷

روزنامه نگاری مدنی ۱۵۸

رسانه ها در بیانیه اولانباتر ۱۶۱

آینده روزنامه نگاری سنتی در برابر روزنامه نگاری سایر ۱۶۸

استراتژی های وب پایه ۱۷۰

سایه روشن های بقا ۱۷۲

فصل هفتم - بلاگ چیست؟ ۱۷۷

ریشه و بلاگ ۱۷۸

۱۸۰	ویلاگ به مثابه رسانه
۱۸۳	بلاگرها روزنامه نگارند؟
۱۸۳	ویلاگ در اکوسیستم روزنامه نگاری
۱۸۷	پشت ویلاگ ها
۱۹۳	فصل هشتم - آزادی بیان
۱۹۵	آزادی بیان در مصوبه های جهانی و آرای صاحب نظران
۲۳۵	پیوست ها
۲۳۷	روزنامه نگاری سایبر؛ دیدگاه های جهانی
۲۵۷	مهم ترین مصوبه های جهانی درباره آزادی بیان

فهرست جداول و نمودارها

جدول دیدگاههای سه حوزه جهانی در برخورد با جامعه اطلاعاتی.....	۴۲
جدول مراحل تکوین جامعه اطلاعاتی از دیدگاه جیمز بنیگر.....	۴۵
جدول مدل های ارتباطی جیمز کری.....	۶۵
نمودار اتکای جوامع مدرن به اخبار آنلاین.....	۷۸
نمودار کادرهای سیانان اینتراکتیو.....	۱۱۹
جدول ویژگی های روزنامه نگاری سایر از دیدگاه چهره های جهانی.....	۲۳۹
جدول رابطه روزنامه نگاری سایر و جامعه اطلاعاتی از دیدگاه چهره های جهانی.....	۲۴۰
جدول رابطه متقابل جامعه اطلاعاتی و جامعه مدنی.....	۲۴۱
جدول آینده روزنامه نگاری سنتی از دیدگاه چهره های جهانی.....	۲۴۲
جدول آیا وبلاگ ها نوع تازه ای از روزنامه نگاری هستند؟.....	۲۴۳
جدول تاثیر روزنامه نگاری سایر بر مفهوم آزادی بیان از دیدگاه چهره های جهانی.....	۲۴۴

پیشگفتار

اثری که پیش روی شماست چکیده رساله دکتری من است که تحت عنوان روزنامه‌نگاری سنتی و روزنامه‌نگاری سایبر در جامعه اطلاعاتی: بررسی نگرش صاحب نظران درباره آثار فناوری‌های نوین ارتباطی بر آزادی بیان، به راهنمایی پروفسور نعیم بدیعی و مشاوره پروفسور کاظم معتمدنژاد پدر ارتباطات ایران از آن دفاع شده است. متن کامل این رساله در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی و دانشکده علوم اجتماعی آن موجود است. مسئله و هدف اصلی:

سایبر ژورنالیسم چیست؟ آیا گفتمان تعیین دستور جلسه و برجسته سازی و نیز جریان یک سویه اطلاعات در روزنامه‌نگاری سنتی چایی به سوی سطح وسیعی از توده‌های مخاطب در حال انتقال است و روزنامه‌نگاری آنلاین با گونه پیشتازش یعنی روزنامه‌نگاری سایبر با تکیه بر تکنولوژی‌های نوین ارتباطی در این انتقال گفتمان نقش ایفا کرده و به آزادی بیان کمک می‌کند؟ همه تلاش پژوهشی من این بود تا مفهوم سایبر ژورنالیسم و همین انتقال گفتمان را از طریق مرور ادبیات، از طریق پرسش‌نامه‌هایی که برای صاحب نظران جهانی در عرصه روزنامه‌نگاری سایبر ارسال کردم و از طریق بررسی مصوبه‌های بین‌المللی و نیز از طریق سنجش نگرش‌های روزنامه‌نگاری ایرانی به گونه علمی شناسائی کنم. مایلم عنوان کنم که این پژوهش به ویژه در بخش اخذ آرای صاحب نظران جهانی مدیون پروفسور یحیی کمالی‌پور رئیس ایرانی دپارتمان ارتباطات دانشگاه پوردو آمریکاست.

اما روزنامه‌نگاری آنلاین و گونه مرسوم به سایبر آن چیست و این انتقال
گفتمان از روزنامه‌نگاری سنتی به سوی روزنامه‌نگاری سایبر با چالش‌ها
و یا فرصت‌هایی در آینده همراه است و آیا گسترش یافتن گسترده همگانی
دیجیتال، در نهایت پدیده روزنامه‌نگاری سنتی را حذف می‌کند؟
روزنامه‌نگاری سایبر چه نقطه‌های اتصالی با جامعه اطلاعاتی دارد؟
متضمن چه فرصت‌ها یا مخاطراتی است؟ تحولات روزنامه‌نگاری سایبر
و جامعه اطلاعاتی چه تأثیراتی بر مفهوم تاریخی آزادی بیان خواهند
داشت؟

این پرسش‌ها هم بخش‌های گوناگونی طی شده در مسیر این پژوهش را تعیین
کرده‌اند.

روش پژوهش:

در اجرای پژوهش به غیر از روش کتابخانه‌ای از دو روش‌شناسی دیگر هم
استفاده کردم.

۱. مصاحبه از طریق ایمیل با ده چهره بین‌المللی مطرح در حوزه
روزنامه‌نگاری سایبر که تنها یک تن از آنها به پرسش‌ها پاسخ نداد: (پروفسور
مایکل شودسن که دلیل وی در پیوست رساله ارائه شده است)

۲. استفاده از روش کیو که توسط فیزیکدان و جامعه‌شناس انگلیسی ویلیام
استیفنسون ارائه شده است باید یادآوری کنم که من بخش‌های روش‌شناسی،
مرتبط با ادبیات ایرانی بحث، و یافته‌های ایرانی پژوهش را نیز در این اثر
نیاورده‌ام چرا که هدف عمده من از انتشار این اثر، آشناسازی جامعه
روزنامه‌نگاری ایران و دانشجویان رشته ارتباطات با پدیده سایبر ژورنالیسم
بوده است و بس.

اما می‌توانم در همین مقدمه به یافته‌هایی اشاره کنم که شاید برای آنان که
فرصت رجوع به اصل رساله را ندارند، جالب توجه باشد:

- فن آوری های نوین ارتباطی به عنوان زیر ساخت روزنامه نگاری سایر در قالب رسانه های مدرنی چون سایت ها و بلاگ ها، هم اکنون یک نوع دموکراسی دیجیتال - و البته آسیب پذیر - را برای مخاطبان به وجود آورده اند که در پیوند با جامعه مدنی و اتکا به فرصت های جامعه اطلاعاتی، گفتمان سستی قدرت و گفتمان حاکم بر روزنامه نگاری سستی را همزمان به چالش فراخوانده است، اما با این همه، این امر ممکن است به مفهوم تسلیم این گفته های سستی در برابر گفتمان فضای سایبر نباشد.

- روزنامه نگاران ایرانی عرصه سایبر و هم تیان آنان در عرصه روزنامه نگاری سستی آشکارا با این نکته که محدودیت های مرتبط با آزادی بیان در روزنامه نگاری سایبر و سستی هیچ تفاوتی با یکدیگر ندارد، مخالفت ورزیدند.

- شتاب سایبر ژورنالیسم به حدی است که هم روزنامه نگاران ایرانی عرصه سایبر و هم هم تیان آنان در عرصه روزنامه نگاری سستی را نگران کرده است. هر دو گروه روزنامه نگاران، به تشکیل مرکزی برای آموزش روزنامه نگاری سایبر در ایران به عنوان یک ضرورت نگاه کنند.

- روزنامه نگاران ایرانی در چند حوزه دچار شکاف دیدگاهی هستند:

روزنامه نگاران سستی به شدت با این نظر که اصل روزنامه نگاری سستی به دست روزنامه نگاری سایبر تغییر خواهد کرد و آزادی بیان از یک رهگذر تقویت خواهد شد مخالف هستند.

- روزنامه نگاران سایبر ایرانی با این نکته که آزادی بیان در اینترنت باید بدون استثنا و مطلق باشد حمایت می کنند و روزنامه نگاران سستی قویاً با آن مخالف هستند.

- روزنامه نگاران سایبر ایرانی با این دیدگاه که سایبر ژورنالیسم نوعی روزنامه نگاری انقلابی دیجیتال است موافق و روزنامه نگاران سستی به شدت

با آن مخالف هستند.

روزنامه‌نگاران سایر ایرانی قویاً معتقدند روزنامه‌نگاری سنتی باقی نخواهد ماند و این در حالیست که روزنامه‌نگاران سنتی معتقد به بقای آن هستند. من امیدوارم این اثر برای روزنامه‌نگاران و دانشجویان رشته ارتباطات و نیز دست‌اندرکاران سایت‌های خبری مفید باشد و لازم می‌دانم از همه کسانی که در پیشبرد این پژوهش به من کمک کردند صمیمانه سپاسگزاری کنم، به ویژه از دوست و همکار عزیزم دکتر احمد توکلی مدیر انتشارات ثانیه که امر تلخیص و انتشار این پژوهش را بر عهده داشتند.

این اثر را تقدیم می‌کنم به پروفیسور نعیم بدیعی همراه همیشگی پروفیسور کاظم معتمدنژاد، به مرد آرامی که دلواپس روش‌هاست؛ بی‌ادعا و راهگشا.

دکتر یونس شکرخواه

تهران - شهریور ۱۳۸۴

مقدمه

اینترنت یا شبکه شبکه‌ها، آخرین برگ ارتباطات در آستانه قرن بیست و یکم است. این سیستم که بزرگترین سیستم ارتباطی است که انسان تاکنون به آن دست یافته، در بستر جنگ سرد متولد شد. در واقع وقتی اسپوتنیک نخستین ماهواره اتحاد جماهیر شوروی سابق در سال ۱۹۵۷ به فضا پرتاب شد، رقابت سختی بین دو ابرقدرت وقت جریان داشت و وزارت دفاع ایالات متحده آمریکا در واکنش به این اقدام، آژانس پروژه‌های پیشرفته پژوهشی یا آرپانت^۱ را در سال ۱۹۶۹ تأسیس کرد و بنابراین آرپانت را می‌توان محصول جنگ سرد و پدر اینترنت دانست. اینترنت که دوران طفولیت خود را با آرپانت سپری کرد، ابتدا قرار بود حافظ اطلاعات محرمانه نظامی آمریکا در برابر حمله احتمالی هسته‌ای شوروی سابق باشد. اما به تدریج در دهه ۱۹۸۰ به مفهوم امروزی آن فراگیر شد (۱) و در واقع در ماه مارس ۱۹۸۹ این تیم برنرزی^۲ بود که خالق محیط موسوم به وب شد (۲) و مردم اکنون با داشتن یک کامپیوتر، مودم، یک خط تلفن و با استفاده از زبان مشترک مثل (پروتکل کنترل انتقال / پروتکل اینترنت)^۳ می‌توانند وارد سپهر جهانی اطلاعات شوند.

1. Arpanet - Advanced Research Projects Agency

2. Tim Berners-Lee

3. Transmission Control Protocol / Internet Protocol

شیکاگو تربییون: نخستین نسخه روزنامه الکترونیک

اما از دیگر سو، محیط وب می‌توانست جایگاهی برای نوع تازه‌ای از روزنامه‌ها و نیز نوع تازه‌ای از روزنامه‌نگاری هم باشد و به این ترتیب بود که در ماه مه سال ۱۹۹۲ روزنامه شیکاگو تربییون آمریکا، نخستین نسخه روزنامه الکترونیک را با نام شیکاگو آنلاین^۱ بر روی وب فرستاد.^(۳)

ولی باید دید این فرزندان شیکاگو آنلاین را چه باید خواند و این رشد شگفت انگیز را چگونه معنا کرد.

روزنامه‌های الکترونیک،^۲ روزنامه‌های آنلاین،^۳ روزنامه‌های دیجیتال،^۴ نسخه‌های دیجیتال^۵ و روزنامه‌های سایر^۶ صرفاً چند نمونه از نام‌هایی هستند که به این نوع از روزنامه‌ها اطلاق می‌شود.

این روزنامه‌ها که به انواع متفاوت روزنامه‌نگاری و در راس آنها به روزنامه‌نگاری سایر دامن زده‌اند، علاوه بر اینکه خوانندگان خارج از حوزه تیراژ مکتوب را مطلع می‌سازند، مزایای دیگری هم دارند که باید شناسایی شوند، این مزایا در حال حاضر حتی برای بسیاری از دست‌اندرکاران روزنامه‌هایی هم که به تجربه زندگی الکترونیک دست یافته‌اند، ناشناخته مانده است. به عنوان نمونه و در اشاره به گوشه‌ای از منافع برخاسته از تبدیل شدن روزنامه‌های نوشتاری به روزنامه‌های سایر می‌توان به سهولت کاربری رسانه‌های سایر در دسترسی به خبرها، متن مقالات و همچنین امکان جستجو در آرشیو اشاره کرد که باعث جلب مشترکان الکترونیک^۷ شده و خواهد شد و روندهای تازه تری را در عرصه تولید و مصرف رسانه‌ای به

1. Chicago Online

2. e-paper

3. 6. Online newspapers

4. 7. Digital newspapers

5. Digital issues

6. Cyber Journals

7. e-subscribers